

Когатько Ю. Л.

*кандидат географічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Полякова С. В.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-593-1-5>

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ БАЗ ДАНИХ ЯК МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКОВІ СТРАТЕГІЇ БІДНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Дослідження механізмів впливу на поведінкові стратегії виходу з бідності ґрунтується на розумінні того, що вибір домогосподарств не завжди є раціональним у класичному сенсі. Обмежені ресурси, високий рівень невизначеності та стрес формують специфічні моделі поведінки, що часто призводять до короткострокових рішень, які тільки поглиблюють бідність. Поведінкова економіка акцентує увагу на ролі когнітивних упереджень, часових переваг та соціальних норм, які визначають, наскільки люди здатні використовувати наявні можливості для покращення добробуту. У цьому контексті механізми впливу охоплюють як індивідуальний рівень (мотивація, фінансова грамотність, зміна очікувань), так і зовнішні стимули, такі як норми соціальної взаємодії, доступ до програм підтримки, інструменти «підштовхування», що допомагають коригувати вибір на користь довгострокових стратегій розвитку.

Використання інтегрованих баз даних у системі соціального захисту представляє собою один із найефективніших механізмів впливу на поведінкові стратегії домогосподарств, що перебувають у стані бідності, перетворюючи фрагментовану інформацію на інструмент для точного та

своєчасного втручання. Об'єднання даних із податкових органів, соціальних служб та банківських установ дає змогу створювати єдиний профіль домогосподарства, що мінімізує дублювання зусиль і усуває бар'єри, пов'язані з бюрократичними процедурами. З точки зору поведінкової економіки, такий підхід долає когнітивні та процедурні перешкоди, які часто утримують вразливі групи в пастці бідності. Для бідних сімей в Україні це означало б збереження часу на продуктивніші види діяльності, такі як пошук роботи чи освіта, замість витрат на збір документів і візити до установ. В результаті зростає рівень охоплення системою соціальної підтримки, що сприяє формуванню більш адаптивних поведінкових стратегій, орієнтованих на довгострокове покращення добробуту.

Особливо важливим є аспект автоматичності в призначенні допомоги без необхідності подачі заяв. У поведінковій економіці це відповідає принципу теорії підштовхування, коли система за замовчуванням надає підтримку на основі інтегрованих даних, зменшуючи інертність і прокрастинацію серед бідних домогосподарств. Наприклад, якщо дані з податкової служби вказують на низький дохід, а банківські записи підтверджують відсутність заощаджень, соціальні служби можуть автоматично нарахувати субсидії чи пільги. Це не лише спрощує доступ, але й знижує стигму, пов'язану з проханням допомоги, яка часто стримує вразливі групи через страх осуду чи відмови. В Україні, де багато домогосподарств у сільських регіонах стикаються з логістичними бар'єрами, така автоматичність може істотно підвищити ефективність програм соціальної підтримки, перетворюючи пасивних отримувачів на активних учасників економічного відновлення.

Ще одним ключовим ефектом є посилення довіри через підвищення прозорості системи. Прозорість даних зменшує страх зловживань і корупції, який є поширеним когнітивним упередженням серед бідних домогосподарств, особливо в пострадянських суспільствах з історією непрозорих розподілів. Коли домогосподарства бачать, що дані обробляються об'єктивно та захищено, це формує позитивне сприйняття державних інституцій, заохочуючи до більшої взаємодії з ними – наприклад, до оновлення персональних даних чи участі в програмах працевлаштування. З поведінкової перспективи, це відповідає теорії евристики довіри, де прозорість діє як сигнал надійності, зменшуючи страх ризику та стимулюючи інвестиції в людський капітал.

Прикладом успішного впровадження такого механізму є «Соціальний реєстр» у Грузії, відомий як Unified Database of Socially

Vulnerable Families [1], який об'єднує дані з різних джерел для оцінки вразливості за допомогою проху means testing. Запроваджений у 2000-х роках як частина реформ соціального захисту, цей реєстр дав змогу здійснювати автоматичну ідентифікацію та призначення цільової соціальної допомоги без обов'язкової подачі заяв. Ідея поведінкового впливу полягала у тому, що домогосподарства, звільнені від бюрократичних бар'єрів, повинні були почати активніше інвестувати в освіту та пошук роботи. Прозорість реєстру зменшила корупцію, підвищивши довіру, кількість зареєстрованих сімей зросла, а помилки виключення були мінімізовані. Для України цей досвід актуальний, оскільки подібні ініціативи, як інтеграція даних через портал «Дія» чи Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, могли б адаптувати грузинську модель, забезпечуючи автоматичне призначення допомоги для бідних домогосподарств і стимулюючи їх до більш активних економічних стратегій. Водночас, для максимальної ефективності інтегрованих баз даних необхідно враховувати виклики, такі як захист приватності даних та цифровий розрив. Бідні домогосподарства з низьким рівнем цифрової грамотності можуть опинитися виключеними, якщо система не супроводжується освітніми кампаніями чи альтернативними каналами доступу, що було описано в попередніх механізмах. В майбутньому до вирішення включення до баз даних буде залучено штучний інтелект [2].

Повоєнний період в Україні сформує нові виклики для розробки та реалізації механізмів впливу на поведінкові стратегії бідних домогосподарств. Втрата майна, житла, робочих місць, соціальних зв'язків та стабільних джерел доходу посилює ризик переходу короткотривало бідних у стан довготривалої бідності. Якщо до війни короткотривала бідність часто була наслідком тимчасових криз окремих домогосподарств, то в умовах повоєнного відновлення вона значно довше зберігатиме свій характер, оскільки процеси відновлення країни та інтеграції переміщених осіб є тривалими [3]. Поведінкові стратегії домогосподарств, які раніше орієнтувалися на швидке відновлення, у нових умовах стикаються з втратою орієнтирів та обмеженими можливостями для планування, що підвищує ймовірність закріплення низького рівня добробуту [4]. І саме використання інтегрованих баз даних дасть змогу автоматично призначати допомогу, що у повоєнному контексті стане для багатьох сімей критично необхідним. Це знизить стигму звернення по допомогу, усуне страх відмови й корупційні ризики та стимулюватиме бідні домогосподарства активніше взаємодіяти з

соціальними інституціями [5]. Для України досвід таких систем, як, наприклад, у Грузії, може стати основою створення національного реєстру вразливих домогосподарств на базі цифрової платформи «Дія».

Література:

1. Registration of Socially Vulnerable Households in the Unified Database. Legal Aid Service. URL: <https://www.legalaid.ge/en/p/340/registration-of-socially-vulnerable-households-in->.

2. Khyzhniak O., Siqueiros García J.M. Potential of Artificial Intelligence in the Assessment of System of Social Integration of Veterans of the Russian-Ukrainian War. In: Ahrweiler, P. (eds) Participatory Artificial Intelligence in Public Social Services. Artificial Intelligence, Simulation and Society. Springer, Cham. 2025. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-71678-2_10

3. Полякова С. і Когатько Ю. Бідність українських пенсіонерів: довоєнна ситуація і вплив війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 52. С. 92–109. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.092>.

4. Lopushnyak G. Consumer behaviour of ukrainian households: factors, strategies, changes under the influence of war. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2025. Vol. 1. No. 60. P. 522–542. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcартр.1.60.2025.4645>.

5. Черенько Л. Поведінкові стратегії домогосподарств у контексті якості життя: монографія. Київ : Ін-т демографії та проблем якості життя НАН України, 2025. 316 с. URL: https://www.demography.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Монографія_поведінкові_стратегії_фінал.pdf